

Ольга Гордійчук,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософсько-історичних студій та масових комунікацій

(Державний університет «Житомирська політехніка»),

Юлія Гриценко,

здобувач вищої освіти

(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ПРИНЦИПИ СТОЇЦИЗМУ ЯК ОПОРА УКРАЇНЦЯМ ПІД ЧАС ВІЙНИ З РОСІЄЮ

Тему дослідження актуалізує повномасштабна військова агресія Росії в Україну, яка розпочалася у лютому 2022 року масовим вторгненням з ракетними обстрілами, захопленням та окупацією території, численними жертвами як серед військових, так і мирного населення. І це не є війна за ресурси й розширення території (хоч цей компонент теж вагомий). Це – жорстока ідеологічна колоніальна війна, геноцид українського народу [1, 2], що обрав демократичний шлях розвитку, інтеграцію до спільноти європейських країн.

Принципи стоїцизму можуть надати українцям психологічну та етичну підтримку в час війни з Росією, стати допоміжним інструментом щодо розуміння своїх можливостей і того, як можна покращити свій психологічний стан, бути ефективним борцем за перемогу Батьківщини.

Стоїцизм – найбільш популярна філософська школа епохи Еллінізму. Її засновником був Зенон Кітійський (бл. 334–262 рр. до н.е.), який вчився у кініків, платоніків та меґарців, поділив філософію на три важливі частини: логіку, фізику, етику [8, с. 38].

До цієї школи належали також Сенека (4–65 рр.), Епіктет (50–138 рр.), імператор Марк Аврелій (121–180 рр.) та інші [10, с. 58].

Доречність та доцільність ідей стоїків сьогодні залежить від їх кількох фундаментальних спостережень і принципів, що є простими й зрозумілими широкому загалу.

На думку стоїків, відчуваючи себе частиною природно-космічної реальності, усвідомлюючи взаємозалежність і єдність усіх світових процесів, людина здатна вибудувати адекватні шляхи взаємодії з Іншими, Соціумом, Природою і Всесвітом. Глибоке усвідомлення того, що світ є єдиним і спільним простором співжиття й життєдіяльності, відчуття обов'язку та відповідальності за власні дії та слова, знаходить активний відгук у сучасників. Пропонуючи практики самовдосконалення, стоїцизм постає гнучким мобілізаційним ученням, відкритим для людей незалежно від національної, релігійної, статусної належності. У центрі уваги стоїків – людина, її свобода і гідність. Незважаючи на те що стоїки дотримувалися фаталістичних ідей, вони відстоювали людську свободу й автономію: деякі обставини не залежать від людини, але вона може змінити своє ставлення до тієї чи іншої ситуації [8, с. 37].

Стоїцизм є певним стилем мислення, світовідчуття, низкою правил проживання життя. Він вчить час від часу зупинятися, озиратися й проживати день осмислено, мислити тверезо, гідно приймати удари долі [7, с. 4].

Етапи становлення стоїцизму:

1) Стародавній етап (III–II ст. до н. е.) представлений діяльністю Зенона Кітійського, Клеанфа, Хрісіппа та ін., що були «вчителями життя», виразниками «героїчного песимізму», вирізнялись твердістю, суворістю, безкомпромісністю поведінки, ригоризмом суджень, аскетизмом життя.

2) Середній етап (II–I ст. до н. е.) характеризується стоїчним платонізмом, а також ілюструє традиції Греції та Риму. Серед найбільш яскравих виокремлюють таких представників як Панецій, Посідоній, Боет.

3) Пізній етап (I–II ст. н. е.) – творчість Сенеки, Епіктета, Марка Аврелія, що вважаються визначними проповідниками духу даного напрямку філософії. У цей час увага приділяється об'єктивному передчуттю нового (християнського) світовідчуття [7].

Після римського періоду стоїцизм поступово занепадає і знову входить в моду в добу бароко [6].

У наші дні цікавість до стоїцизму досить велика. Особливо зростає бажання людства зрозуміти себе у турбулентні, складні кризові часи. Яскравим доказом цього є активний розвиток сучасного стоїцизму. Діють різноманітні курси, семінари та конференції, які досліджують стоїцизм і сприяють його поширенню, зокрема Stoic Week, Stoicon, Stoicism Today blog, Stoic Mindfulness and Resilience Training. Виходить щорічний журнал Stoic Magazine. У популярних каналах на Youtube блогери дають поради «Як бути стоїком», як вести «Щоденник стоїка», що таке «Традиційний стоїцизм» та ін. Тисячі людей пишуть, читають і практикують принципи стоїцизму, проходять спеціальні тематичні курси, відвідують заходи.

Викликають цікавість ідеї сучасного американського професора філософії Массімо Пільюччі. Свій підхід до розуміння стоїцизму науковець описав у праці під назвою «Як бути стоїком. Антична філософія та сучасне життя». На його думку, бути стоїком в сучасному світі не складніше, ніж в Стародавній Греції. Для цього треба мати душевний спокій, щоб приймати те, що неможливо змінити, мужність – щоб змінити можливе, і мудрість – завжди відрізняти одне від іншого. Стоїцизм вчить, як приймати правильні рішення, керувати гнівом, сприймати критику, як ставитися до смерті – власної та своїх близьких. Але головне питання, на який відповідає стоїцизм, – як правильно жити. Разом з Грегорі Лопесом Массімо Пільюччі видав книгу з практичними порадами, як навички стоїцизму можна успішно застосовувати у повсякденному житті [7].

Серед цінних уроків стоїцизму можемо виокремити:

- дивитися на ситуацію ширше [7, с. 59];
- нагадувати собі, що все минає і не є довговічним [7, с. 104];
- знаходити у труднощах нові можливості [7, с. 161];
- щовечора аналізувати свої дії [7, с. 176];
- відстежувати зв'язок між розумом та тілом [7, с. 238];
- розділяти труднощі на складники [7, с. 287] та ін.

Такі поради можуть бути помічними при виробленні навичок самовдосконалення, самоаналізу, допомагати у пошуках душевної гармонії та рівноваги. Розвивати ці навички, а також критичне мислення покликана філософія [9]. Розрекламована здатність стоїчних «мудреців» бути в змозі сприймати труднощі «по філософськи»: не зважати на втрату своїх міст, власності, друзів чи навіть коханих, дала школі певну репутацію безрадісної усмішки. Однак стоїки не хочуть і не вимагають від людей втратити все, щоб знайти внутрішній спокій (це радше рецепт кініків). Натомість стоїцизм закликає людей культивувати внутрішні ресурси, щоб спокійніше переносити як труднощі, так і процвітання.

Війна змінила український народ. З 2014 р. відбулося захоплення РФ Східних територій України, анексія Кримського півострова, і подальші військові дії з трагічними втратами як військових, так і цивільного населення, знищення інфраструктури, тисячі вимушених переселенців. Після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. втрати військового та цивільного населення трагічно вражають. Війна певною мірою торкнулася всіх українців. Ми сприймаємо й долаємо виклики відповідно до специфіки національного характеру, до сформованих історично рис української ментальності [3, 4, 5], відповідно до індивідуальних навичок стресостійкості, життєвої мудрості, підтримки оточення та ін. Філософія стоїцизму акцентує увагу, що ми можемо прийняти те, що не завжди є можливий контроль над ситуацією, далеко не все залежить від нас. Проте ми здатні корегувати наше ставлення, навіть метафорично «повернути» його в «інше русло».

Отже, фундаментальна ідея стоїцизму – осмислено проживати теперішнє. Ця ідея була, є і буде актуальною весь час існування людства. У час потрясінь та трагічних подій допоміжний принцип стоїцизму – розібратися, що є у зоні нашого впливу, а що ні. Бути корисним для суспільства, допомагати іншим – один з найдієвіших способів допомогти собі зцілитися від пережитих травм та потрясінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hordiichuk O. The Ideological and Ontological Causes of Russia's War on Ukraine. West versus East, Tyranny versus Democracy. *Ethnic in progress*. 2023. Vol. 14, 1, 4–23. <https://doi.org/10.14746/eip.2023.1.1>
2. Snyder T. «The War in Ukraine Is a Colonial War,» *The New Yorker*. 2022. URL: <https://www.newyorker.com/news/essay/the-war-in-ukraine-is-a-colonial-war>
3. Гордійчук О. Архетипи української ментальності: соціально-філософський аналіз. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2018, 1 (84). С. 15–19.
4. Гордійчук О. Перспективи & небезпеки глобалізації для духовного поступу людства: соціально-філософський контекст. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2021, Випуск 39. С. 30–37. http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/39_2021/4.pdf
5. Гордійчук О. О. *Ментальність у добу глобалізації*: монографія. Житомир, Вид-во «НОВОград», 2021. 372 с.
6. Курінська Л. Чи може філософія стоїцизму допомогти українцям перемогти у війні? 2023. URL: https://neoplatonik.com.ua/chy_mozhe_filosofia_stoitsyzmu_dopomohty_ukraintsiam_peremohty_u_viini/
7. Пільюччі М., Лопес Г. *Нові стоїки. 52 тижні для наповненого життя*. Київ, 2023. 336 с.
8. Стебельська О. Практики стоїцизму й духовні орієнтири людини в сучасному світі. *Вісник Львівського університету. Сер. філософські науки*, 2020, 25–26, С. 37–46.
9. Фаріон О. Сутність та роль філософії в сучасних умовах. *Українська полоністика*, 2015. 12. С. 11–18. <http://eprints.zu.edu.ua/20972/>
10. Шепетяк О., Шепетяк О. *Філософія: Підручник*. Львів: Місіонер, 2020. 784 с.